

УДК 372.4:37.017.93

Зозуляк-Случик Р.В.,*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м.Івано-Франківськ, Україна***Подобінська З.І.,***магістрант спеціальності «Соціальна педагогіка» Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м.Івано-Франківськ, Україна*

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

Авторами розкрито вплив релігійних цінностей на духовно-моральне виховання дітей підліткового віку. Проаналізовано особливості формування моральних цінностей у підлітків.

Ключові слова: ціннісна орієнтація, духовно-моральне виховання, релігійне виховання, підлітки.

Зозуляк-Случик Р.В., Подобінська З.І. Духовно-нравственное воспитание подростков путем формирования религиозных ценностей

Авторами раскрыто влияние религиозных ценностей на духовно-нравственное воспитание детей подросткового возраста. Проанализированы особенности формирования нравственных ценностей у подростков.

Ключевые слова: ценностная ориентация, духовно-нравственное воспитание, религиозное воспитание, подростки.

Zozuliak-Sluchyk R.B., Podobynska Z.I. Inward and moral tutoring of teenagers by the forming of religious values

The authors disclosed the impact of religious values on the moral and ethical education of teenagers. The peculiarities of the formation of moral values in teenagers were analyzed.

Key words: value orientation, inward and moral tutoring, religious tutoring, teenagers.

Сучасне українське суспільство шукає свої ідеали та орієнтири. У цьому запорука відродження української нації. Аналіз історич-

них джерел свідчить, що світогляд громадськості цивілізованих країн формується на основі поєднання ідейних, національних, загальнолюдських та духовно-моральних цінностей. Тому Україна, яка розпочала інтеграцію у європейський простір, повинна духовно-моральне та національне виховання піднести на відповідний рівень. Воно покликане забезпечувати всесторонній гармонійний розвиток дитини як найвищої цінності суспільства, її талантів, здібностей, виховання високих моральних рис, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, разом з тим повинно виконувати націотворчу функцію.

Україна переживає складний період політичних і соціально-економічних перетворень, що призвело до ряду проблем, пов'язаних із суспільною мораллю, а саме: пріоритет матеріальних і девальвація духовних цінностей, брак милосердя і взаємоповаги, прояви байдужості й агресивності, культ грошей, сили і влади у стосунках між людьми. Не тільки соціальні труднощі, а й прорахунки у вихованні, особливо духовно-моральному, стали причиною появи таких негативних явищ, як наркоманія, алкоголізм, статева деморалізація, соціальний паразитизм, злочинність тощо. Тому в нових умовах розвитку суспільства завдання духовно-морального виховання сучасної молоді набуває першочергового значення і мусить мати педоцентричний характер.

Для реалізації цього необхідно, передусім, розробити методологічні основи духовно-морального виховання, як засобу соціалізації особистості, інтегрування її у суспільне життя, побудоване за принципами соціальної справедливості, демократії, гуманізму, толерантності. Розробка проблем формування моральної особистості знаходяться в основі загальнодержавних програм, зокрема, Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Закону України «Про загальну середню освіту» та інших.

Однак теоретичні положення, що містяться у законодавчих документах, самі по собі не стануть духовним надбанням молоді. Для цього необхідне вміле застосування цілого комплексу виховних методів, форм, прийомів. Одним із найважливіших засобів розвитку духовності дітей є релігійне виховання на ідеях правди і добра.

Окремі питання, дотичні до духовно-морального виховання дітей шкільного віку, розкрито у працях сучасних учених, а саме:

Г. Васянович, С. Вдович, М. Стельмахович та інших; теоретичні засади морального виховання досліджували: Т. Ільїна, І. Ковальчук, Л. Степаненко, М. Фляк, Ю. Щербяк та ін.; аналізували роль релігійного виховання у процесі формування моральних цінностей учнівської молоді А. Вихрущ, В. Карагодіна І. Мишишин, Н. Опалко та інші.

Мета статті – розкрити вплив релігійних цінностей на формування духовно-морального виховання підлітків.

Як відомо, духовно-моральне виховання – це цілеспрямований соціально і педагогічно організований процес формування в дитини моральної свідомості з подальшим застосуванням відповідної поведінки на практиці, безпосередньо пов'язаний з пізнанням сутності моралі. Потреба даного виховання виявляється в тому, що людство, користаючи з величезного потенціалу науково-технічного прогресу, який, здавалося б, має полегшити життя, усе більше відчувається нещасним. Незадоволеними залишаються глибинні потреби людини через життя за концепцією культурного релятивізму й утилітаризму.

У системі духовно-морального виховання чільне місце займає:

– виховання моральної свідомості та громадянської відповідальності;

– виховання національної гідності й менталітету;

– патріотичне й інтернаціональне виховання;

– ставе, правове, екологічне, трудове, естетичне і т. д. [1, с.160].

Педагоги зазначають, що сьогодні світ уводить в оману, тому відповідальним за виховання молодого покоління треба діяти рішуче й наполегливо. Саме у сьогоднішні часи необхідно формувати юнаків «з характером», коли розніженість зветься «обов'язковим дбанням про здоров'я»; підлість, боязливність – «абсолютною неможливістю»; зречення принципів-обіцянок – «приспособленням до обставин»; потурання лиху – «товариським духом»; неясність, нерішучість – «вмінням жити». Тому обов'язок батьків, вихователів, педагогів – запалити в юному серці незгасний вогник допитливості й нескінченних пошуків істини, невгамовний потяг до справжньої краси і високих моральних ідеалів [8, с. 35].

На думку Л. Калуської, «...виховання моральних почуттів – складний педагогічний процес. Методика цього процесу розроблялася тисячоліттями, але шкода, що на практиці забувається

найголовніша умова успіху: добро виховується добром, чесність – чесністю і т.д. Батьки повинні кожної миті відчувати на собі щирий, зіркий погляд дитини, а значить – бути гідними наслідування...» [4, с. 9].

Як відомо, набір методів та методичних прийомів, спрямованих на розвиток навички аналізувати моральну поведінку, порівнювати різні аналогічні життєві ситуації, різноманітний:

- постановка перед дітьми певних запитань;
- створення проблемних ситуацій із самостійною оцінкою;
- різноманітні пізнавальні завдання;
- вправи морального спрямування.

Водночас О. Вишневський пропонує таку систему методів виховання як пряме навчання цінностей:

- опосередковане навчання цінностей;
- метод переорієнтації зусиль;
- методи приучування, переконування;
- метод схвалення та осудження поведінки.

Окрім прямого навчання вартісностей, учений окреслює також методи самовиховання:

- виховання прикладом і на прикладі;
- участь у добродійній діяльності;
- участь дітей у добровільних жертвних учинках;
- «спілкування з високим і Вічним» [1, с.108-109].

Папа Римський Іван XXIII сказав влучні слова про ту прірву, яка утворилась між науково-технічним прогресом і духовно-моральним розвитком людства: «Наша епоха виділяється помітним контрастом між величезним науково-технічним прогресом і жахливим упадком людства, який є результатом «страхотливого шедевр перетворення людини на гіганта фізичного світу за рахунок зменшення її духу до карликових розмірів у світі надприродному й вічному» [2, с. 476].

Важливо зазначити, що наше рішення прийняти ту чи іншу позицію й діяти відповідно до неї завжди передбачає ретельне зважування «за» і «проти». Причому, вибираючи будь-яку з цих альтернатив, ми діємо на підставі віри. Віра є необхідною передумовою дії. «Добра та віра, – зазначав К. Ушинський, – яка задовольняє людську натуру, відкриваючи їй безмежну і неогоїстичну діяльність; дає терпимість; дає місце науці, свободі думки; не визнає нічєї владі над своєю совістю; обстоює своє; але своє не нав'язує;

не допускає свавілля; зберігає історичні перекази; визнає свободу волі, а не фаталізм...» [9, с. 167]. Реалізуючи когнітивний вплив (передача інформації і формування певного світогляду), моральний (формування в характері людини певних моральних установок); духовний (розвиток духовного світу людини) релігія сприяє формуванню і вихованню особистості.

Український священик і педагог Ю. Дзєрович у виступі на Першому українському педагогічному конгресі 1935 р. розкрив виховні можливості релігії, визначивши основні положення, серед яких, зокрема, і таке: утверджуючи віру в ідеали, релігія утворює надійний фундамент моральності людини. Віруюча людина сприймає для себе мораль як імператив. Моральність, що не підтримується вірою, завжди виявляє тенденцію до релятивізму, а відтак і до занепаду [3, с. 370].

Разом із тим відомо, що в підлітків ставлення до своїх учинків більш свідоме. Вони схильні до самоаналізу. У цьому віці зростає роль самосвідомості, з'являється прагнення до формування вольових і моральних якостей. Для підлітка важливо не просто знати, який він насправді, але й розуміти, наскільки значущими є його індивідуальні особливості. Їх оцінка істотно залежить від системи цінностей, що складаються завдяки впливу родини й однолітків [6, с. 96].

Заклик реалізувати величезний потенціал енергії, що його має в собі молода людина, знаходимо в о. Карлоса Мігеля Буєла: «Бути у незгоді із самим собою, відчувати потребу руйнувати одне, будувати інше, боротися – це одне з найбільших наших моральних і людських багатств... упокоритися і погоджуватись з усім – означає не щось інше, як поховати себе за життя» [5, с. 31].

Спрямовуючи підлітка, настановлюючи на самостійні думки й учинки, спричинимось до того процесу, що його В. Сухомлинський називав «фундаментом» виховання – самовиховання: «Підліток стає справжньою людиною лише тоді, коли він прагне пізнати не тільки речі і явища навколо себе, а й свій внутрішній світ, коли сили його душі спрямовані на те, щоб зробити самого себе кращим, досконалішим» [7, с. 30]. Педагог-гуманіст був глибоко переконаний, що тільки те виховання є справжнім, яке спонукає до самовиховання.

Також важливим бачиться те, щоб підліток мав мету, ідеал, до якого прагнув б, зумів би побачити своє призначення і зміст у ньому. Він не повинен бути втомленим від наших методів виховання,

тому маємо зацікавити його, пробудити бажання реалізовувати свій потенціал.

За Іваном-Павлом II: «Виховання – це пропозиція й асиміляція «цінностей», що є фундаментом ідентичності, гідності, покликання і відповідальність людини як особи і як члена суспільства» [5, с. 84]. Серед тих «цінностей» моральним належить безумовна першість: «Формування людини полягає у розвитку її власних здібностей, у формуванні її особистої свободи, з допомогою якої вона розпоряджається сама собою» [5, с. 84-86].

Тому християнська мораль бачиться не лише кодексом поведінки, що базується на етичних уявленнях про добро та істину, а й способом життя.

Провівши констатуюче дослідження з використання методик «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» за шкалою А, визначення рівня самооцінки, «Ціннісні орієнтації» (за М. Рокичем) з 124 підлітками (13–14 років) загальноосвітньої та Католицької шкіл, ми дійшли висновку, що підлітки, у яких релігійне виховання посідає одне з головних місць у формуванні духовно-моральних цінностей і які беруть участь у катехизаційних зустрічах при парафії УГКЦ, проявляють високий рівень альтруїзму, а егоїзм їм взагалі не притаманний. Щодо ціннісних орієнтацій, то вони на перші місця ставлять працю згідно із здібностями, потребами, мотиваціями, цілями, що ототожнюються з «цікавою роботою». Щодо орієнтації на «волю», то, ймовірно, є прагнення до протистояння конформізму та вироблення твердого характеру. З релігійної точки зору, воля, свобода дії межують з відповідальністю: роби, що хочеш, не переступаючи Божих заповідей, які не потрібно розглядати як заборону, а як правила руху до щасливого життя. Підлітки з загальноосвітньої школи на перші місця у списку ціннісних орієнтацій ставлять здоров'я, щасливе сімейне життя, причому відсутні альтруїсти з високою самооцінкою та значно, на 12 відсотків переважають егоїсти. Це свідчить, що формування релігійних цінностей значно впливає на зміст духовно-морального виховання.

Отже, духовно-моральне виховання засноване на теорії моралі та прагне виявлення через поведінку. Найголовнішою умовою його успіху є життя згідно з християнськими цінностями, які пройшли апробацію часом, історією та мають одну важливу характеристику – об'єктивність.

Сучасне суспільство відкидає об’єктивну мораль, обирає простіший шлях, а наслідок цього – моральний занепад через нівеляцію тих самих цінностей. Прогрес науки та техніки та духовно-моральний розвиток людства знаходяться в діаметрально протилежних площинах. Помінялись їхні функції: не речі служать людині, а навпаки. Отже, з’явилась велика потреба щось змінювати, адже знищення авторитету батьків, висміювання традицій, заклик діяти відповідно до власних бажань, отримувати максимум задоволення від життя, незважаючи на засоби і не враховуючи інтереси тих, хто довкола, зобов’язує працювати у напрямі духовно-морального виховання більш професійно й відповідально.

Список використаної літератури та джерел:

1. Буела К. М., о. Молодь у третьому тисячолітті / о. Карлос Мігель Буела. – Львів : Добра книжка, 2009. – 383 с.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси / О. Вишневський. – Львів, 1996. – 233 с.
3. Гудінг Д. Людина та її світогляд: у пошуках істини і реальності / Д. Гудінг, Дж. Леннокс // Перекл. з рос. зі звіркою з англ. оригіналом під заг. ред. М. А. Жукалюка. – Київ : УБТ, 2007. – Т.3. – 480 с.
4. Дзерович Ю. Християнсько-релігійно моральне виховання молоді / Ю. Дзерович // Нива. – 1935. – Ч. 11. – С. 369 – 378.
5. Калуська Л. Абетка чеснот української дитини : Практико-орієнтований збірник методичних матеріалів / Л. Калуська. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 136 с.
6. Пенішкевич Д. Соціальна педагогіка : Модульна технологія навчального курсу : навчальний посібник / Д. Пенішкевич., Л.Тимчук. – Ч. : Чернівецький національний університет, 2010. – 495 с.
7. Сухомлинський В. Вибрані твори : у 5 т. / В. Сухомлинський. – К., 1976 – 1977. – Т. 4. – 275 с.
8. Так будується людину. Самовиховання молоді: На підставі творів Терезіо Боско й Карльо Фіоре. – Львів : Свічадо, 1992. – 122 с.
9. Ушинський К. Твори : в 6 т. / К. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1954-1955. – Т. 1. – 340 с.